

Oponentský posudok habilitačnej práce

Mgr. Jána Jambora, PhD.

Der Titel und Untertitel in Peter Stamms „Agnes“

(Die zwei Autographen Paratexte im Kontext der Intertextualität und der Architextualität, Prešov2017)

Názov a podnázov v diele Petra Stamma „Agnes“ / Dva autorské paratexty v kontexte intertextuality a architextuality

Mgr. Ján Jambor, PhD., sa ako literárnovedne zameraný germanista prezentuje už dlhší čas kvalitnými výsledkami vedeckého výskumu, ale aj v úlohe vysokoškolského pedagóga a dôležitého prekladateľa beletrie. Inklinuje k teoretickému uchopeniu literárnovednej problematiky a pravidelne sa predstavuje na vedeckých podujatiach i ako člen vedeckých tímov. Jeho aktivity sú známe nielen u nás, ale aj v zahraničných germanistických kruhoch. Jednoznačne patrí u nás k popredným odborníkom v tejto oblasti a už dávnejšie sa čakalo, že sa habilituje..

Na svoju súčasnú úroveň sa vypracoval ako predstaviteľ Prešovskej univerzity, na ktorej vyštudoval, kvalifikačne a vedecky sa profiloval a dodnes pôsobí. Medzitým absolvoval niekoľko významných pobytov v zahraničí, najmä vo Švajčiarsku, ale j v Nemecku.

Rozhodol sa venovať najmä švajčiarskej literatúre ako špecifickej a navyše významnej oblasti nemeckého písomníctva. Najprv ho zaujal svetoznámy dramatik a autor kriminálnych románov Friedrich Dürrenmatt; na základe tohoto korpusu vznikla po nemecky napísaná monografia *Die Rolle des Zufalls bei der Variation der klassischen epischen Kriminalliteratur in den Bärloch-Romanen Friedrich Dürrenmatts* (2007). V uvedenej monografii si J. Jambor vyskúšal možnosti „veľkej plochy“ literárnovedného textu. Jeho výklad je logický, hoci by sa všeličo dalo vyjadriť menej komplikovane. Monografia mala však v odborných kruhoch, ktoré boli jej adresátmi, priaznivý ohlas a predstavila autora ako teoreticky podkutého znalca zvolenej literárnej problematiky. Spomínaná teoretická tendencia sa ešte viac posilnila aktívnou účasťou autora v tíme riešiteľov projektu VEGA 2/0020/13 *Hyperlexikón literárnovedných pojmov a kategórií*; v tejto súvislosti sa predstavil ako spoluautor publikácie *Podoby literárnej vedy: teórie – metódy – smery* (2016). Ide o prvú prácu tohoto typu na Slovensku a J. Jambor tu preukázal výbornú erudíciu nielen vo vzťahu k spracovanému heslu (Intertextualita). Od tohoto textu vedie priama cesta k posudzovanej habilitačnej práci.

Istý čas sa zaujímal o „zabudnutého“ a znova objaveného švajčiarskeho autora kriminálnych próz Friedricha Glausera a – v súvislosti s prekladom jeho detektívneho románu – o ďalšieho Švajčiara Hansjörga Schneidera. V súčasnosti rozšíril paletu svojich prekladateľských záujmov o švajčiarsku literatúru pre deti a mládež, ako o tom jeho svedčia najnovšie úspešné preklady.

No autor, ktorého si a v ktorom sa našiel, je predpovšetkým významný reprezentant švajčiarskej i európskej prózy Peter Stamm, predstaviteľ generácie jeho rovesníkov. U P. Stamma sa J. Jambor stretol so všetkým, čo sa chápe pod pojmom postmoderná próza a čo je vhodným predmetom a podnetom na príslušný literárnovedný výskum. O P. Stammovi uverejnil J. Jambor – po nemecky i po slovensky – množstvo štúdií, ale hlavne sa s ním vyrovnal prekladateľsky. So „svojím“ autorom vlastne oboznámil slovenské publikum – v slovenčine uviedol prvý Stammov román *Agnes* (Ikar, Bratislava, 2006). Ukázalo sa, že práve tento text bol preňho „osudový“. Prítomná habilitačná práca z neho vychádza a je vlastne o ňom. Stammov vcelku mimoriadne stručný literárny text Jamborovi „vystačil“ na celú pomerne rozsiahlu habilitačnú prácu. Jeho analýza by však prirodzene nebola možná bez širšieho literárnovedného zázemia. J. Jambor si podrobne preštudoval všetko, čo sa v súčasnej literárnej vede javí ako aktuálne. I keď vychádza hlavne z prác o štruktúre literárneho diela, nezanedbáva ani tematickú rovinu. Drží sa inštrukcií obsiahnutých hlavne v diele francúzskeho literárneho vedca Gérarda Genetta, ale „vypomáha“ si pri tom aj ďalším bohatým medzinárodným repertoárom. Zo slovenskej literárnej vedy cituje Jána Števčeka. Je zaujímavé, že nespomína D. Ďurišinu, hoci by mu jeho názory azda pomohli. Z českej literárnej vedy pripomína J. Levého a dosť sa

opiera o D. Hodrovú. Vcelku sa však dá povedať, že si hľadá vlastnú cestu aj tak, že určité názory prijíma polemicky. Možno však mohol vlastnú metódu definovať ešte precíznejšie a prehľadnejšie.

J. Jambor prezentuje v teoretickej časti svojej práce nielen mimoriadny rozhľad, ale aj vzácne kritické myslenie.

Na margo titulu habilitačnej práce sa treba spýtať, či vymedzená oblasť skúmania (názov a podnázov) nie je priveľmi parciálna. Vo výkladových pasážach však presvedča, že i zvolené obmedzenie poskytuje možnosť panoramatickejšieho pohľadu a umožňuje odkrytie aspektov pertraktovaného textu, ktoré by sa inak neodkryli. Zvolenú metódu pokladám tiež za pokus o prekonanie niektorých metód dosiaľ používaných v literárnej vede.

J. Jambor pracuje v prvom rade s textom analyzovaného diela, ale paralelne aj s inými (tak či onak súvisiacimi) textami, využíva paratexty pochádzajúce od samotného P. Stamma (interview, esejistiku, ale aj osobnú mailovú korešpondenciu so švajčiarskym spisovateľom). Takto sa mu darí dosahovať pri výklade plasticnosť a vyhnúť sa zjednodušeniam (hoci práve pre Stamma štýl je príznačný minimalizmus).

Jamborovu ambíciou je čo najúplnejšie pomenovať intertextuálne súvislosti nachádzajúce sa v prozaickom texte. Keďže sa tieto súvislosti nie vždy prvoplánovo manifestujú, analytik (a možno aj každý čitateľ) sa stáva akými detektívom sledujúcim relevantné stopy. Z hľadiska autorskej výpovede tu môže ísť o jej „zašifrovanie“ a z hľadiska recipienta o jej „odšifrovanie“, ktoré je súčasťou čitateľského zážitku. (i v súvislosti s Ecovým „poučeným“ čitateľom). Na druhej strane vzniká otázka, či takáto „detektívna“ činnosť môže či má byť cieľom recepcie literárneho diela. To síce J. Jambor nikde netvrdí, ale ani neuvažuje o ďalších možných funkciách literárneho textu. Pravdepodobne preto, lebo kontaminovanie kulturológickými hľadádkami by možno „narušilo“ literárnovednú integritu jeho textu.

J. Jambor vykonáva svoju „prácu“ dôsledne, hľadá stopy, ale pritom prísne vychádza zo zmienok obsiahnutých vo východiskovom texte. Iba niekedy sa zdá, že zachádza príďaleko, hoci mu sám Stamm v korešpondencii oznamuje, že románový text nevznikal podľa predstáv interpreta. V takýchto prípadoch sa interpret necháva uniesť a robí „nadprácu“. To sa podľa môjho názoru týka j paralelnej interpretácie detektívnych románov A. Christie a konštruovania súvislostí s „klasickým“ detektívnym románom (s. 55 a ď.). Podľa mojej mienky sa to stáva najmä vtedy, keď sa z „kusých“ zmienok vyvodzujú ďalekosiahle dôsledky. To je však súčasťou čitateľskej recepcie; čitateľ má ako recipient právo interpretovať si každú zmienku či formuláciu, ale zakaždým to neznamena, že ide o súčasť autorského plánu.

Značná pozornosť je v habilitačnej práci venovaná genologickej problematike, konkrétne „podnázvu“, v ktorom sa tvrdí, že Agnes je „román“, hoci J. Jamborovi sa ako interpretovi vidí, že je to novela. Pri tejto príležitosti zhŕňa poznatky o novele, cituje teoretikov i praktikov a nezatajuje ani informáciu, že sa označenie „román“ často používa ako prostriedok na prilákanie čitateľa. Podľa mňa by sa však žiadala ešte širšia diskusia, pretože práve genologická problematika patrí k literárnej vede k sporným oblastiam – spomeňme len rozdielne názvoslovie v rôznych kultúrnych oblastiach, E. Staigerov pohľad na túto problematiku a pod,

V Jamborovej genologickej diskusii sa napríklad nevyskytuje pojem „poviedka“ (Erzählung), hoci sa takto zvykli v krajinách nemeckého jazyka označovať knižné publikácie na pomedzí románu a novely. Absentuje tiež pojem „románová novela“. Jamborovu argumentáciu nepokladám za celkom presvedčivú a bolo by ju podľa mojej mienky potrebné prehĺbiť. Možno by mu pomohli aj argumenty slovenského literárneho vedca Františka Miku, jeho vyjadrenia o vzťahoch medzi epikou a lyrikou.

Ak skúmame fenomén novely ako takej, nemôžeme podľa mojej mienky obísť jej podstatný znak – napätie, resp. dramatickosť. Stamma text obsahuje vlastne málo vonkajšej dramatickosti, ale zato jej nechýba vnútorná dramatickosť; J. Jambor sa síce venuje jej zdrojom, ale oveľa ďalej sa nedostáva – možno aj preto, lebo nechce určité momenty dopovedávať za autora.

Celá druhá časť Jamborovej habilitačnej práce je venovaná problematike súvisiacej s intertextualitou. Jej predmetom sú všetky možné (i nemožné) intertextové súvislosti medzi pertraktovaným Stammovým textom a množinou textov, z ktorých si autor literárneho diela vyberá to, čo momentálne pre epické rozprávanie i celkové vyznenie svojho textu potrebuje. J. Jambor vynaložil enormné úsilie, aby tieto intertextové súvislosti nielen objavil, ale aj charakterizoval a pokúsil sa určiť ich funkciu. Každý, kto bude analyzovať

Stammov román Agnes, bude musieť zohľadniť túto analýzu; i preto by bolo zaujímavé dozvedieť sa, ako tento (nota bene, po nemecky písaný) text prijímajú odborné germanistické kruhy.

J. Jambor začína možnými Stammovými súvislosťami s detektívnym románom (A. Christie). Zaujíma ho najmä obraz „zrkadlovej vraždy“; problém „pravdy“ a „klamstva“, „fikcie a reality“ a „moci fikcie nad realitou“. K tomu treba poznamenať, že naozaj ide o základné problémy postmoderného sveta, teda našej súčasnosti. Iná otázka však je, či sa tieto – vo verejnosti často pertraktované problémy – dajú tak tesne „napojiť“ na prózu A. Christie, či tu autor habilitačnej práce nekonštruje a či je takáto komparácia ešte oprávnená.

I keď je pravda, že dnešná krásna literatúra vzniká hlavne z literatúry, predsa len treba poodľa môjho názoru „rehabilitovať“ skutočnosť a kriticky sa postaviť k bezuzdnému konštruktivismu. Tomuto poznatku zodpovedá aj značná, vo všetkom sa prejavujúca nedôvera voči literárnej fikcii a uprednostňovanie literatúry nasýtenej faktami, resp. kombinovanie výmyslu so skutočnosťou ako nová šanca pre literatúru.

Vzniká otázka, nakoľko Stamm tieto aspekty reflektuje. I to sa usiluje J. Jambor posilnúť v tretej kapitole svojej práce názvom Názov Agnes medzi paratextom a intertextom.

V tejto časti J. Jambor vo zvýšenej mieru využíva poznatky o genéze analyzovaného literárneho diela, ako sa ich dozvedel zo Stammových komentárov, rozhovorov a tiež z mailovej korešpondencie, v ktorej Stamm odpovedal na konkrétne Jamborove otázky, resp. bol nimi aj „zaskočený“. Takýto dialóg sa v literárnovednej produkcii vyskytuje veľmi zriedkavo a je o to cennejší.

J. Jambor všetky svoje postrehy minuciózne dokumentuje a logicky zdôvodňuje. Uvádza napríklad frekvenciu mena Agnes v nemeckej jazykovej oblasti. Vzhľadom k jeho zriedkavosti sa asi ko logické javí konštatovanie že ide skôr o symbol. No na druhej strane je Agnes v Stammovom románe skutočná Američanka (veď aj dej románu či novely sa odohráva v Chicagu) a vari najbližšie k pravde bude zistenie, ktoré presvitá aj z Jamborových záverov – Agnes je ako postava syntetická, analýzou sa môžeme k nej len priblížiť, ale ju nemôžeme celkom postihnúť. Problém vzťahu medzi fikciou a skutočnosťou nie je iba gnozeologický, ale je hlavne existenčný.

J. Jambor pripomína aj ostatné aspekty života protagonistky; pritom akoby „zanedbával“ ďalšie postavy. Skúma Agnesin vzťah k náboženstvu, k sexualite, k medziľudským vzťahom, k múdrosti, k rodeniu detí. Z týchto čiastkových analýz vystupuje Agnes ako model postmoderného individua, pričom však autor ani jeho interpret nepristupujú k hodnoteniu, neodsudzujú ani nevyzdvihujú, ale skôr konštatujú.

V tejto súvislosti je potom zaujímavé, k akým záverom J. Jambor dochádza. Vcelku sa dá konštatovať, že sa úspešne zmocnil zvoleného literárneho diela na základe jeho textu i príslušných paratextov. Do značnej miery prezentoval oprávnenosť svojej metódy. Preto sa dá s jeho postrehmi nielen súhlasiť, ale sa dajú aj modelovo vyzdvihnúť.

Zaujímavé by však bolo overiť si túto metódu na analýze iných literárnych diel.

Záverom môžem konštatovať, že J. Jambor vytvoril nielen hodnotnú habilitačnú prácu, ale aj rozhodujúcim spôsobom prispel do pokladnice slovenskej germanistiky. Jeho úsilie má však hlbší a širší charakter. Už skutočnosť, že je práca napísaná mimoriadne kultivovaným nemeckým jazykom, umožňuje jej recepciu v germanistických kruhoch na celom svete.

Pre konzumentov neovládajúcich nemčinu pripravil J. Jambor bsiahle zhrnutie v slovenčine, ucelenú štúdiu na danú tému, takže je možná a žiadatel'ná aj komunikácia v slovenskej literárnej vede.

Predloženú habilitačnú prácu J. Jambora *Der Titel und Untertitel in Peter Stamms „Agnes“ (Die zwei Autographen Paratexte im Kontext der Intertextualität und der Architextualität, Prešov 2017)*

hodnotím pozitívne,

odporúčam ju na ďalšie habilitačné konanie a po jeho úspešnom ukončení odporúčam udelenie

vedecko-pedagogického titulu DOCENT v odbore 2.1.23 Teória a dejiny konkrétnych národných literatúr.

V Prešove 11. 10. 2017

Prof. PhDr. Ladislav Šimon, CSc.